

BASA JAWI WALIKAN WONTEN ING *REMAJA* DESA SUMBERARUM KECAMATAN WATES KABUPATEN BLITAR

JAVANESE LANGUAGE WALIKAN IN ADOLESCENT VILLAGE SUMBERARUM KECAMATAN WATES KABUPATEN BLITAR

Dening: Arief Styoko Putra, Prodi Pendidikan Bahasa Jawa, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta

Sarining Panaliten

Acasing panaliten menika ngandharaken wujuding, pandhapuking saha cak – cakanipun basa Jawi walikan. Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. *Data* ing panaliten menika awujud basa Jawi walikan. *Subjek* wonten ing panaliten menika *remaja* wonten ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar. *Objek* panaliten inggih menika wujuding, pandhapuking saha cak-cakanipun basa Jawi walikan. *Data* dipunkempalaken kanthi cara *simak*, ingkang dipunjangkepi cara *rekam* saha cara nyathet. *Data* dipunanalisis kanthi *deskriptif* inggih menika panaliti ngandharaken pandhapuking saha cak-cakanipun basa Jawi walikan *remaja* ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar. Caranipun uji *validitas data* ngginakaken *triangulasiteori*, *perpanjangan keikutsertaan* saha *ketekunan pengamatan*. Asiling panaliten wujuding basa Jawi walikan ingkang kapanggihaken inggih menika kalihlikur wujud. Pandhapuking basa Jawi walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar inggih menika: dipunwuwuhi *fonem* aksara (U), (A), (K), (N) saha (NG). Cak-cakanipun basa Jawi walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar inggih menika: nedahaken solah bawa saha pangrasaning manah; nyingidaken sawijining prakawis; ngandharaken panyaruwe; ndadosaken lucu; ngalusaken tembung ingkang kasar supados dados langkung alus; saha ngandharaken pasemon.

Kata kunci: basa Jawa walikan, Blitar

Abstract

The purpose of the study to explain the form, design and usability of Javanese walikan language. This research includes descriptive research. The data in this study is in the form of Javanese walikan language. Subjects in this study are adolescents in Sumberarum village Wates district Blitar district. The object of research is the form, design and usability of Javanese walikan language. Data is collected by referring to, accompanied by recordings and notes. Data analyzed with descriptive that is researcher explain form, design and usage Javanese language walikan. How to test the validity of data using triangulation theory, extension of participation and diligence observations. The result of this research is the form of Javanese walikan language found that is twenty two forms. The design of Javanese walikan language in adolescent village Sumberarum Wates district Blitar district that is: added phoneme letter (U), (A), (K), (N) and (NG). Use of java language walik teenager Sumberarum villag Wates district Blitar district that is: showing behavior and feeling of heart; hiding something; Explain what is known; Make funny; Refine the rough word to be smoother; And explains the parable.

Keywords: Javanese Walikan language, Blitar

PURWAKA

Basa menika piranti kangge pirembagan wonten ing satunggal klompok masarakat ingkang beda kaliyan klompok sanesipun, amargi basa menika dipunjumbuhaken kaliyan kabudayan saben klompok masarakat kasebat. Awit saking menika basa Jawi anggadhahi *variasi*

basa ingkang kalebet wonten ing ngelmu *sosiolinguistik*. Miturut Nababan (1984: 2) ngandharaken *sosiolinguistik* menika ngelmu ingkang nyinaoni bab basa ingkang wonten ing masarakat, mliginipun beda-bedanipun (*variasi*) basa ingkang wonten gayutipun ing masarakat (*sosial*).

Wonten ing *Sosiolinguistik*, variasi basa saking segipanutur menika dipunbedakaken dados 4 perangan inggih menika *idiolet*, *dialek*, *kronolek*, saha *sosiolek*. Wonten ing salebeting *sosiolek* menika wonten *ragam* basa ingkang dipunsebat basa *slang*. Basa *slang* menika dipunginakaken dening masyarakat tertamtu kangge *simbolkomunikasi intern* supados boten dipunmangertosi dening klompok sanesipun. Salah satunggaling wujuding *slang* inggih menika basa Jawi walikan. Basa Jawi walikan inggih menika basa ingkang saben tembungipun dipunwolak-walik. Basa Jawi walikan menika kapanggihaken wonten ing klompok *remaja*. Awit saking menika *remaja* gadhah sipat gampil jeleh, sipat jeleh menika tegesipun pados bab ingkang enggal.

Basa Jawi walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar menika salah satunggaling basa ingkang wadi amargi boten dipunmangretosi tiyang kathah. Wujudipun tembung Basa Jawi walikan menika kadhapak kanthi cara dipunwalik saha dipunwuwuhifonem aksara swanten (U) ing ngajeng, aksara (A) menawi aksara swanten ing wanda kapindho (i,u,e,o), aksara (K) menawi pungkasanipun tembung aksara swanten, aksara (N) ing tengah saha (NG) ing wingking. Basa Jawi walikan menika sampun tigang taun dipunginakaken *remaja* wonten ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar.

Panaliten menika gadhah ancas kangge ngandharaken wujud tembung basa Jawi walikan ingkang dipunginakaken *remaja* wonten ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar; pandhapuking basa Jawi walikaningkang

dipunginakaken remaja wonten ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar saha cak-cakanipun basa Jawi walikaningkang dipunginakaken *remaja* wonten ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar.

Panaliten menika saged maringi paedah kangge seserepan ing bab basa mliginipun bab ngelmu *sosiolinguistik* inggih menika bab basa Jawi walikan. Panaliten menika mugi-mugi saged maringi *deskripsi* saha saged nambah khasanah kajian basa Jawi. Satemah kanthi seserepan menika tiyang anggenipun pawicantenan ngginakaken basa walikan menika saged dipunmangretosi tiyang sanes trep kaliyan suraosing kekajengan. Panaliten menika ugi dados sarana nglestantunaken basa Jawi walikan ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar.

Miturut Chaer saha Agustina (2004: 4) *sosiolinguistik* inggih menika salah satunggaling ngelmu *linguistik* ingkang asipat *interdisipliner* kaliyan ngelmu *sosiologi*, kanthi objek panaliten gayutipun antawis basa kaliyan *faktor-faktor sosial* wonten ing masarakat tutur. Suhardi (2009: 6) nggambaraken bilih *sosiolinguistik* inggih menika peranganing *linguistik* ingkang gayut kaliyan *gejala sosial* saha budaya kanthi niti basa sarta masarakatipun. Pamanggih wonten nginggil menika saged dipunpendhet dudutan bilih *sosiolinguistik* inggih menika ngelmu ingkang nyinaoni gegayutanipun basa kaliyan masarakat ingkang ngrembag babagan *variasi* basa ingkang gayut kaliyan tumindak ing masarakat ingkang maneka warni.

Miturut Chaer saha Agustin (2004:62-73) ngandharaken bilih *variasi* basa dipunperang

dados sekawan. 1) *Variasi* saking *segi* panutur inggih menika *variasi* basa ingkang asipat individu, saha *variasi* basa saking saklompok tiyang ingkang cacahipun *relatif* ing salah satunggaling papan tertamtu. 2) *Variasisaking segi* pangangenipun inggih menika gayut kaliyan basa ingkang dipunginakaken wonten ing bidang militer, kasustran, jurnalistik, saged dipungolongaken minangka *register*. 3) *Variasi saking SegiKeformalan* Miturut pamanggihipun inggih menika *ragambasa* ing masarakat kanthi dhasar *formalitas*-ipun. 4) *Variasi* basa menika saged dipunpirsani saking *segi* sarana utawi jalur ingkang dipunginakaken.

Wonten *terminology* Dell Hymes (lumantar Mulyana, 2005: 23), perangan *konteks* menika wonten wolung inggih menika *setting and scene, participant, end, act sequences, key, instrumentalis, norms, saha genre*. Supados langkung gampang anggenipun mangertosi perangan-perangan menika Hymes dadosaken *aspek-aspek* menika dados *akronim SPEAKING*. Ing Kamus Besar Bahasa Indonesia (1989:953) dipunsebataken *slang* inggih menika *ragambasa* boten *resmisaha* boten *bakuingkang* asipat *musiman*, dipunginakaken kangge *komunikasi intern* dening klompok *remaja* utawi klompok *sosial* tertamtu kanthi ancas supados boten dipunmangertosi dening klompok sanesipun.

Basa *slang* minangka basa ingkang dipunginakaken kangge pirantos wawan pirembagan gadhah piguna tertamtu. Rahayu wonten ing Librianthi (2011) ngandharaken paedahing *slang* inggih menika: 1) Ndadosaken lucu; 2) Ngandharaken pasemon; 3) Nyingidaken

sawijining perkawis; 4) Damel tetembungan ingkang dipunanggep kasar dados ketingal langkung alus; 5) Nedahaken solah bawa saha pangrasaning manah; 6) Ngandharaken panyaruwe utawi *kritik*.

Wonten ing masarakat menika kabentuk saking peranganing klompok yuswa, salah satunggaling klompok masarakat inggih menika *remaja* utawi para mudha. Miturut Mappiare (1982: 11) ngandharaken bilih klompok *remaja* menika klompok ingkang biasa kemawon, boten bedakaliyan klompok tiyang sanesipun. Miturut pamanggihipun Ali saha Mohammad (2008: 11) ngandharaken bilih wanci *remaja* inggih menika wanci nalika tiyang wiwit madosi jati dhirinipun. *Remaja* anggenipun madosi jati dhirinipun kasebut ketingal saking sipatipun. Saperangan sipat ingkang dipuntedahaken dening *remaja* inggih menika; 1) remen khayal; 2) nindakaken kagiyatan klompok; 3) nyobi bab ingkang enggal.

Basa Jawi walikan inggih menika salah sawijining wujud *slang* ingkang dipunginakaken dening klompok masarakat Jawi. Poerwadarminta (1939: 654) ngandharaken tembung walikan menika kasusun saking tembung walik saha panambang an. Walik tegesipun 1) raen utawi lumah kang ana ing sisihliyane utawi ngisore 2) sing ana ngisor diingser ana ing nduwur. Basa Jawi walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum inggih menika salah satunggaling basa Jawi walikan ingkang maneka warna wonten ing Indonesia. Basa Jawi walikan menika sampun tigang taun wiwit taun 2013 dumugi samenika taksih dipunginakaken dening *Remaja* Desa

Sumberarum, inggih menika para *remaja* ingkang yuswanipun antawis 17-22 taun.

Panaliten ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika inggih menika panaliten ingkang dipuntliti dening Chory Apriadikari kanthi irah-irahan *Basa Jawi Walikan Ing Dhukuh Gandon Dhusun Balegondo Kecamatan Ngariboyo Kabupaten Magetan*. Panaliten salajengipun ingkang jumbuh kaliyan panaliten menika inggih panaliten ingkang sampun dipunlampahi dening Hermansyah kanthi irah-irahan *Basa Slang Wonten Ing Remaja Desa Selang, Kabupaten Kebumen*.

Sosiolinguistik ngemot *ragam* basa saha pigunanipun basa ing masarakat. *Ragam* basa karinci dados mapinten-pinten perangan. Peranganing *ragam* basa kasebut inggih menika: 1. *Ragam* basa ingkang dipundayani dening babgeografis (*dialek*); 2. *Ragam* basa ingkang dipundayani dening babsosial (*sosiolek*); 3. *Ragam* basa ingkang dipundayani dening babsituasional (*fungsiolk*); 4. *Ragam* basa ingkang dipundayani dening bab wekdalipun (*kronolek*). Salah satunggal wujuding *ragam* basa ingkang dipundayani dening babsosial inggih menika *slang*. *Slang* inggih menika *ragam* basa ingkang dipunginakaken dening kawula mudha utawi kawula tuwa ingkang asipat mligi, nyingidaken, saha *temporal*.

Basa Jawi walikan inggih menika salah satunggaling wujuding *slang* ingkang kawentar. Basa Jawi walikan menika dipunperang dados kalih inggih menika basa Jawi walikan ingkang kadhapuk kanthi cara malik urutaning aksara Jawa saha basa Jawi walikan ingkang kadhapuk kanthi cara malik aksara latinipun. Basa Jawi

walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar kalebet basa Jawi walikan ingkang wujudipun beda kaliyan wujuding basa Jawi walikan sanesipun, basa Jawi walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar cara anggenipun dhapuk kanthi malik aksara latinipun. Sasanesipun dipunwalik, basa Jawi walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum ugi dipunwuwuhi aksara tertamtu.

CARA PANALITEN

Jinising Panaliten

Jinis panaliten ingkang dipunginakaken inggih menika panaliten deskriptif. Panaliten kanthi *metode deskriptif* inggih menika panaliten ingkang nggambaraken asiling panaliten kanthi menapa wontenipun (Sudaryanto, 1988: 62).

Data, Intrumen, dan Teknik Pengumpulan Data

Data ing panaliten menika awujudtuturaningkang ngemot tembung basa Jawi walikanwonten ing *remaja* Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar ingkang dipungolongaken miturut wujud saha cak-cakanipun. Sumber *data* ingkang dipunginakaken inggih menika pawicantenan *remaja* wonten ing Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar.

Piranti Panaliten

Pirantosing panaliten ingkang utami inggih menika panaliti piyambak (*human instrument*). Miturut pamanggih Moleong (2001: 121) panaliti minangka pirantosing panaliten

dados piranti kangge ngempalaken *data*. Wonten ing panaliten menika, panaliti dipunbiyantu dening pirantos bantu antawisipun piranti ngrekam ingkang wonten ing *handphone* sarta kertu cathet *data*.

Cara Ngempalaken Data

Caraipun ngempalaken *data* wonten ing panaliten inggih menika ngginakaken *metode simak*. Dipunsebat *metode simak* awit dipunlampahi mawi cara nyemak *informan* anggenipun ngginakaken basa (Chaer, 2007:96). Panaliti ugi ngginakaken *teknik simak libat cakap* inggih menika kanthi cara urun rembug saha nyemak pawicantenan kanthi cara nyuwun pirsa dhateng panutur ngginakaken basa Jawi walikan supados panuturipun ugi ngginakaken basa Jawi walikan kanthi *konteks tertamtu*. Cara anggenipun ngempalaken *data* dipunlajengaken kanthi cara ngrekamsaha nyathet.

Cara Analisis Data

Cara nganalisis *data* ingkang wonten ing panaliten inggih menika: 1) *Kategorisasi*, inggih menika *data* dipunpantha-pantha saha dipun*identifikasi* adhedasar wujuding basa Jawi walikan; 2) Wujuding tembung basa Jawi walikan dipungayutaken kaliyan *konteks* (*SPEAKING* teoripun Dell Hymes) pawicantenanipun kangge nganalisis cak-cakanipun basa Jawi walikan; 3) *Tabulasi*, inggih menika ngandharaken *data* ingkang dipuntliti wonten ing *tabel*; 4) Ngandharaken asiling nganalisis *data* lajeng dipunpendhet dudutanipun.

Cara ngesahaken *data* ingkang dipunginakaken inggih menika: 1) *Triangulasi* dipunginakaken kangge ndamel dudutan ingkang langkung *akurat* saha kangge nyocokaken *data*. 2) *Perpanjangan keikutsertaan* inggih menika Panaliti nyinau solah bawa subjek panaliten supados panaliti langkung *komunikatif* kaliyan *subjek-ipun*. 3) *Ketekunan Pengamatan* inggih menika sregep anggenipun *pengamatan* ancasipun supados *data* ingkang dipunpanggihaken langkung gamblang saha *kesinambungan*.

HASIL PENELITIAN DAN PEMBAHASAN

Wujud 1: basa Jawi walikan ingkang wanda sepisan boten sigeg saha pungkasaning wanda kapindho aksara swanten.

O1: ”*ukakanung?* Ya uduk lah.” (*data*7)

Wujud *ukakanung* wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „aku” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (a) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ku) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (K), (N) saha (NG). wanda kapindho menika dipunwuwuhi *fonem* aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten. Cak-cakanipun basa Jawi walikan ing inggil menika dipunginakaken kangge nyingidaken sawijining prakawis. Panutur utawi (O1) ngginakaken basa Jawi walikan menika kangge ngandharaken sawijining perkawis dhateng (O2) saha (O3) ingkang nyingid supados boten dipunmangertosi dening tiyang sanesipun utawi (O4).

Wujud 2: basa Jawi walikan ingkang wanda sepisan boten sigeg saha pungkasaning wanda kapindho aksara konsonan.

O2: “haha kowe ki neen *ukakpenong*.
Kowe ki loh *usanpeneng* keru
dhik.”(data2)

Ukakpenong wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „pekok” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (pe) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (kok) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (N) saha (NG).Cak – cakanipun basa Jawi walikan ing inggil menika dipunginakaken dening *remaja* kanggenyidaken sawijining prakawis. Panutur utawi (O1) ngginakaken basa jawi walikan menika kangge ngandharaken sawijining prekawis dhateng (O2)saha (O3) ingkang nyingid supados boten dipunmangertosi dening tiyang sanesipun utawi (O4).

Wujud 3: basa Jawi walikan ingkang wanda sepisan sigeg saha pungkasaning wanda kapindho aksara swanten.

O1:”hoooh. *Uksaksening*dhik.” (data18)

Uksaksening wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „seksi” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (se) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ksi) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhifonem aksara (U), (A), (K), (N) saha (NG).Cak – cakanipun basa Jawi walikan ing inggil menika dipunginakaken

dening *remaja* kangge nyingidaken sawijining prakawis. Panutur utawi (O1) ngginakaken basa jawi walikan menika kangge ngandharaken sawijining prekawis dhateng (O2) ingkang nyingid supados boten dipunmangertosi dening tiyang sanesipun (O3).

Wujud 4: basa Jawi walikan ingkang wanda sepisan sigeg saha pungkasaning wanda kapindho aksara konsonan.

O1:”pohh lha perahno *untangganeng*
ukakanungdhik haha.” (data23)

Untangganeng wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „ganteng” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (ga) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (nteng) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (N) saha (NG).Cak – cakanipun basa Jawi walikan dipunginakaken kangge ndadosaken lucu pawicananan ingkang dipunlampahi dening panutur utawi (O1) nyuwun pirsu dhateng lawanipun micara (O2) menawi (O3) langkung ganteng tinimbang pacanganipun lare wadon (O3) ingkang lenggah wonten ing sisih kilenipun panutur, dipunraos boten wajar saha njalari gemuyu lawan micara (O2).

Wujud 5: wujud 1 dipunwuwuhi ater – ater.

O2:”*usakmonongdhik!* woh iyo.
diuwakganang Lik Harto.” (data48)

Diuwakganang wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „digawa” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (ga) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika

(wa) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), ingkang dipunwuwuhi *fonem* aksara (U), (K), (N) saha (NG). wanda kapindho menika dipunwuwuhi *fonem* aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten. Cak – cakanipun basa Jawi walikan inggih menika dipunginakaken dening Agung (O2) ingkang kemutan obeng ingkang dipunbekta dening Lik Harto (O4). Basa Jawi walikan menika ugi dipunginakaken dening panuturipun (O2) kangge ngandharaken panyaruwe dhateng (O1) saha (O3).

Wujud 6: Wujud 2 dipunwuwuhi ater – ater.

O3: "mosok *diulahsining*urung dibalekne?" (data49)

Diulahsining wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „disilih” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (si) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (lih) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), aksara (U), (A), (N) saha (NG). Cak-cakanipun dipunginakaken dening *remaja* kangge nedahaken salah bawa saha pangrasaning manah. Panutur (O3) nedahaken salah bawanipun dhateng (O1) saha (O2) menawi ngampil barang menapa kemawon kedah enggal – enggal dipunwangsulaken.

Wujud 7: wujud 3 dipunwuwuhi ater – ater.

O3: “ya sing *ubarsanang* ta dhik. Iki loh *diumbakoneng* kopiku.” (data3)

Diumbakoneng wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „diombe” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (o) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (mbe) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), aksara (U), (A), (K), (N) saha (NG). wanda kapindho menika dipunwuwuhi *fonem* aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten. Cak – cakanipun inggih menika dipunginakaken dening *remaja* kangge nedahaken salah bawa saha pangrasaning manah. Panutur (O3) nedahaken pangrasa supados (O1) sabar anggenipun nengga wedang kopi.

Wujud 8: wujud 4 dipunwuwuhi ater – ater.

O3: “*diundhalgonong* usakanung paling. Haha” (data 47)

Diundhalgonong wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „digondhol” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (go) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ndhol) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), aksara (U), (A), (N) saha (NG). Cak – cakanipun inggih menika dipunginakaken dening *remaja* ingkang akrab sesambetanipun. Panutur (O3) wicantenan bilih *obeng*-ipun dipungondhol segawon dhateng (O1) saha (O2), dipunraos boten wajar amargi boten nalar menawi segawon gondhol *obeng* saha njalari gemuyu (O1) saha (O2).

Wujud 9: wujud 1 dipunwuwuhipanambang.

O1:”*utakmanangmu*. Nek weruh
uwakceneng langsung tanggep”(data 16)

Utakmanangmu wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „matamu” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (ma) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ta) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhifonem aksara (U), (K), (N), (NG) saha panambang (-mu). wanda kapindho menika kadipunwuwuhi fonem aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten. Cak – cakanipun basa Jawi walikan sanesipun inggih menika dipunginakaken kangge ngandharaken sawijining prekawis ingkang nyingid. Panutur utawi (O1) ngginakaken basa jawi walikan dhateng lawan micranipun uatwi (O2) kangge nyingidaken sawijining prakawis ingkang nyingid supados boten dipunmangertosi dening tiyang sanesipun utawi (O3).

Wujud 10: wujud 2 dipunwuwuhipanambang.

O2:”lha nyapo dhik? Apa *upakkoninge* kok
ujaggrunungne upangkuningmu?”(data69)

Upangkuningmu wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „kupingmu” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (ku) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ping) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (N), (NG) saha panambang (-mu). Cak – cakanipun basa Jawi walikan *upangkuningmu*, „kupingmu”

dipunginakaken dening *remaja* ingkang akrab sesambetanipun.

Wujud 11: wujud 3 dipunwuwuhipanambang.

O1:”nganu, *umpaklanunge*
undhakkenong.”(data42)

Umpaklanunge wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „lampune” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (la) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (mpu) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (K), (N), (NG) saha panambang (-e). Cak – cakanipun basa Jawi walikan inggih menika panyaruwe panutur utawi (O1) ingkang dipunandharaken ing pawicantenan ing inggil inggih menika supados lawaning pawicantenan (O2) saha (O3) ngrewangi anggenipun dandan lampu.

Wujud 12: wujud 4 dipunwuwuhipanambang.

O2:”*untangganengo* nek kalah karo
uwatdhuning dhik.”(data25)

Untangganengo wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „gantengo” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (ga) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (nteng) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (N), (NG) saha panambang (-o). Cak – cakanipun inggih menika dipunginakaken kangge ngandharaken pasemon. Pasemon ingkang dipunandharaken panutur utawi (O1) dhateng lawanipun panutur utawi (O2) nalika

pawicantenan gadhah ancas supados lawaning pawicantenan saged ngrumangsani bilih lare wadon utawi (O3) menika langkung milih tiyang ingkang kagungan arta tegesipun sampun mapan.

Wujud 13: wujud 1dipunwuwuhiater – ater saha panambang.

O2:”*uncakjanong*. Ngene loh dhik critane, dina minggu aku *diukaktenangi* *ucarpanangku*.”(data76)

Diukaktenangi wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „ditekani” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (te) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ka) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), aksara (U), (K), (N), (NG) saha panambang (-i). Wanda kapindho menika kadipunwuwuhi *fonem* aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten. Cak-cakanipun kangge ngandharaken panyaruwe.

Wujud 14: wujud 2dipunwuwuhiater – ater saha panambang.

O1:”ora loh! Biasane ki pesenanku karo *umakmaning diusakdhiningne*.” (data5)

Diusakdhiningne wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „didhisikne” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (dhi) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (sik) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), aksara (U), (A), (K), (N), (NG) saha

panambang (-ne). Cak-cakanipun dipunginakaken dening *remaja* kangge nedahaken solah bawa saha pangrasaning manah. Panutur (O1) nedahaken solah bawanipun dhateng kancanipun (O2)saha (O3) menawi panutur asring ngopi wonten warung menika saha menawi pesen dipunrumiyenaken pesenanipun dening Mami utawi bakul kopi (O4).

Wujud 15: wujud 3dipunwuwuhiater – ater saha panambang.

O1:”ya *diundhakkanangke* *upakbanangmuhaha*.”(data75)

Diundhakkanangke wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „dikandhake” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (ka) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ndha) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), aksara (U), (K), (N), (NG) saha panambang (-ke). Cak – cakanipun basa Jawi walikan dipunginakaken kangge ndadosaken lucu pawicantenan ingkang dipunlampahi dening panuturipun.Panutur utawi (O1)badhe ndherekaken lawanipun micara utawi (O2) kondur dalemipun amargi badhe dipunkandhakaken dhumateng bapakipun.

Wujud 16: wujud 4dipunwuwuhiater – ater saha panambang.

O2:”jarene *umpaknginingnek* aku ki *diumplaktenongi umatdhening*, terus dekne wedi gek *utasmunungneaku*.”(data78)

Diumplaktenongi wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „ditemploki” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda

sepisan inggih menika (te) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (mplok) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi ater – ater (di-), aksara (U), (A), (N), (NG) saha panambang (-i).Nyingidaken sawijining perkawis dhateng lare kakung ingkang lenggah wonten wingkingipun Safari minangka (O3).

Wujud 17: wujud setunggal dipuntambah wujud setunggal.

O2:”yek,. Kok *umaklenung* - *umaklenung*dhik?”(data12)

Umaklenung – *umaklenung* wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „lemu-lemu” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (le) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (mu) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhifonem aksara (U), (A), (K), (N) saha (NG). wanda kapindho menika dipunwuwuhi fonem aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten.Cak – cakanipun basa Jawi walikan ing inggil menika nyingidaken sawijining prakawis. Panutur utawi (O1) ngginakaken basa jawi walikan menika kangge ngandharaken sawijining prekawis ingkang nyingid dhateng lawan micaranipun (O2) supados boten dipunmangertosi dening tiyang sanesipun utawi saha lare wadon minangka (O3).

Wujud 18: wujud kalih dipuntambah wujud kalih.

O2:”Ya iya ta dhik. Jenenge *untaskoneng*. Mesthi sepedhahe *upakaning* – *upakaning*.”(data 66)

Upakaning – *upakaning* wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „apik-apik” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (a) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (pik) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A),(N) saha(NG). Cak – cakanipun basa Jawi walikaninggih menika kangge ngandharaken panyaruwe (O1) ing pawicantenan ing inggil inggih menika supados lawaning **pawicantenan** (O2) saha(O3) mangretosi menawi sepedhah motor ingkang dipun-kontes-aken menika sae-sae.

Wujud 19: wujud tiga dipuntambah wujud tiga.

O1:”dhik kae enek *uwakcenenguksaksening* – *uksaksening*.”(data 11)

Uksaksening – *uksaksening* wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „seksi-seksi” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (se) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (ksi) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (K), (N) saha (NG). wanda kapindho menika kadipunwuwuhi fonem aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten.Cak – cakanipun basa Jawi walikan ing inggil menika nyingidaken sawijining prakawis. Panutur utawi (O1) ngginakaken basa jawi walikan dhateng (O2) menika kangge ngandharaken sawijining prekawis ingkang nyingid supados boten dipunmangertosi dening tiyang sanesipun (O3).

Wujud 20: wujud sekawan dipuntambah wujud sekawan.

O1:”ya wes, *upakngoningneng* kana, aja neng kene pedhahe liwat *untarbaneng - untarbaneng*.”(data 67)

Untarbaneng - untarbaneng wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „banter-banter” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (ba) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (nter) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (A), (N) saha (NG). Cak-cakanipun inggih menika dipunginakaken nedahaken solah bawa saha pangrasaning manah. Panutur utawi (O1) nedahaken solah bawanipun dhateng kancanipun (O2) saha (O3) menawi panutur boten sarujuk ngopi wonten papan mriku amargi sepedha motor ingkang liwat santer-santer.

Wujud 21: basa Jawi walikan ingkang kadhapuk saking 3 wanda ingkang pungkasaning wanda aksara swanten.

O1:”*urakacanang* MCBC *ulangmanang* ta?”(data32)

Urakacanang wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „acara” kadhapuk saking 3 wanda. Wanda sepisan inggih menika (a) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, wanda kapindho inggih menika (ca) dipunwalik dados wanda kaping tiga, dene wanda kaping tiga inggih menika (ra) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (K), (N) saha (NG). wanda kapindho menika kadipunwuwuhifonem aksara (K) amargi pungkasaning wanda menika aksara swanten. Cak-cakanipun inggih menika

dipunginakakenngandharaken panyaruwe.Panutur utawi (O1) ngandharaken dhateng (O2) bilih acara *CB* ingkang boten dangu malih papanipun wonten ing Malang.

Wujud 22: basa Jawi walikan ingkang kadhapuk saking 3 wanda ingkang pungkasaning wanda aksara konsonan.

O2:”Iha jane *utakmanangmu* ora *ucakpineng* dhik. Aku *service udhahsepenang*.”(data29)

Udhahsepenang wujudipun tembung menika kadadosan saking tembung asalipun „sepedhah” kadhapuk saking 2 wanda. Wanda sepisan inggih menika (sepe) ingkang dipunwalik dados wanda kapindho, dene wanda kapindho inggih menika (dhah) dipunwalik dados wanda sepisan. Cara anggenipun dhapuk wujud menika kanthi malik saben wanda saha dipunwuwuhi aksara (U), (N) saha (NG). Cak – cakanipun inggih menikadipunandharaken panutur utawi (O1) dhateng lawanipun panutur (O2) nalika pawicantenan gadhah ancas supados dipunpenggalih malih

DUDUTAN LAN PAMRAYOGI

Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan saged dipunpendhet dudutan.Dudutan saking panaliten menika ing antawisipun nggih menika: wujuding basa Jawi walikan wonten ing *remaja* Desa Sumberarum Kecamatan Wates Kabupaten Blitar kaperang dados kalihlikurwujud. Pandhapuking basa Jawi walikan inggih menika: 1) Tembung kadhapuk saking 2 wanda; saha tembung kadhapuk saking 3 wanda. 2) Dipunwuwuhi *fonem* aksara (U), (N) saha (NG) ananging wonten ingkang dipunwuwuhi aksara swanten (A) saha wuwuhan

aksara (K). Cak-cakanipun basa Jawi walikan inggih menika: dipunginakaken kangge nedahaken solah bawa saha pangrasaning manah; nyingidaken sawijining prakawis; ngandharaken panyaruwe; ndadosaken lucu; ngalusaken tembung ingkang kasar supados dados langkung alus; saha dipunginakaken kangge ngandharaken pasemon.

Pamrayogi

Menawi badhe nglampahi pawicantenan kaliyan *remaja* Desa Sumberarum, saged dipuntapsiraken kanthi ngilangi wuwuhan *fonem* aksara (U), (A), (K), (N), saha (NG) sarta malik wanda kaping kalih ing tembung sepisan; Kaajab kangge tiyang ingkang remen kaliyan basa kangge panaliten saged dipunwontenaken panaliten ingkang ngrembag perkawis sanesipun ingkang gayut kaliyan basa Jawi walikan. Asiling panaliten menika dipunajab saged dipunginakaken minangka sarana kangge tumut cawe-cawe saha urun rembag kangge nglestantunaken basa, budaya, sastra, saha seni ing Kabupaten Blitar.

KAPUSTAKAN

- Ali, Mohammad dan Asri Mohammad. 2008. *Psikologi Remaja*. Jakarta: PT Bumi Aksara.
- Chaer, Abdul. 2007. *Kajian Bahasa: Struktur Internal, Pemakaian, dan Pemelajaran*. Jakarta : Rineka Cipta.

_____ dan Agustina. 2004. *Soiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta : Rineka Cipta.

Librianthi, Wahyu Octaryza. 2011. *Bahasa walikan bahasa Jawa di Kecamatan Ngadirejo Kabupaten Pacitan (Suatu Kajian Sociolinguistik)*. Skripsi, tidak diterbitkan. Universitas Negeri Yogyakarta.

Mappiare, Andi. 1982. *Psikologi Remaja*. Surabaya: Usaha Nasional.

Moleong, Lexy J. 2002. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT.Remaja Rosdakarya.

Mulyana. 2005. *Kajian Wacana*. Yogyakarta: Tiara Wacana.

Nababan.P.W.J. 1984.*Sosiolinguistik: Suatu Pengantar*. Jakarta: PT Gramedia.

Poerwardarminto.W.J.S. 1939.*Baoesastra Djawa*. Batavia: J.B. Wolters Uitgevers Maatschappij n.v.

Sudaryanto.1988. *Metode Linguistik Bagian Pertama Ke Arah Memahami Metode Linguistik*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

Suhardi, Basuki. 2009. *Pedoman Penelitian Sociolinguistik*. Jakarta: Pusat Bahasa Departemen Pendidikan Nasional.

Yudi, Cahyono Bambang. 1989. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*. Jakarta: Balai Pustaka.